

OJKANJE U IZVANDINARSKIM PODRUČJIMA HRVATSKE

GROZDANA MAROŠEVIĆ
Institut za etnologiju i folkloristiku
41000 Zagreb, Kralja Zvonimira 17

UDK 784.4 (497.5)
Vjornni znanstveni članak
Primljeno: 1. 3. 1994.

U etnomuzikološkoj literaturi 20. st. uglavnom je obrađeno dvoglasno ojkanje dinarskog područja koje se smatra prototipom ovog načina pjevanja u Hrvatskoj. Na temelju terenskih istraživanja u Karlovačkom pokuplju, povijesnih podataka i notnih zapisa ojkanja u objavljenim i rukopisnim izvorima, autorica razmatra pojavu i porijeklo jednoglasnog (solističkog) ojkanja u izvandinarskim prostorima. Članak mijenja dosadašnju predodžbu o rasprostranjenosti ojkanja na području Hrvatske te upozorava na prevlast jednoglasnih oblika ojkanja u prošlosti i u dinarskim prostorima.

Ojkanje je način pjevanja koje karakterizira izvođenje melizama, kao i snažno potresanje glasom na slogove "oj", "hoj", "voj", "ej" i "aj"¹. Taj osebujni stil pjevanja, vezan poglavito uz otvorene prostore, privukao je pažnju raznih istraživača. Neki od njih prepoznali su u ojkanju najelementarniju pojavu glazbene tradicije južnih Slavena i naslutili u njemu elemente predslavenske balkanske tradicije (npr. Gavazzi, 1978: 70; 1988: 81).

U etnomuzikološkim radovima 20. stoljeća obrađeno je dvoglasno ojkanje dinarskog područja (uglavnom dalmatinskog zaleđa, Like i Bosne), tako da je taj tip ojkanja postao gotovo prototipom za ovaj način pjevanja na prostorima Hrvatske. Jednoglasno (solističko) ojkanje obično se spominje kao rjeđi i manje zanimljiv oblik koji također postoji na dinarskom području. Primjerice, Antun Dobronić tvrdi da se jednoglasnom ojkanju "naš puk podaje samo iz nužde. Naprotiv dvoglasno kao da mu je milije. To dokazuje

¹ Premda se za ovaj način pjevanja u pojedinim krajevima koriste različiti nazivi - *putničko pjevanje*, *vojkanje*, *treskanje*, *zavijanje*, *grohotanje*, *rozganje*, *pjevanje u grlo* itd. (usp. *Leksikon jugoslavenske muzike*, 1984, 2: 99), termin *ojkanje*, inače čest u Sinjskoj krajini, uvriježio se nakon rasprave "Ojkanje" Antuna Dobronića (1915) i kao stručni termin za taj način pjevanja. U nedostatku boljega, koristim se njime kao stručnim terminom s navedenim značenjem.

činjenica, da i na sijelu i u kolu, kad je pjevača jamačno i napretek, ojkažu uvijek samo u dvoje” (Dobronić, 1915: 15). Slično je i zapažanje Milovana Gavazzija koji tridesetih godina navodi da ono “što je kod ‘ojkanja’ ... naročito pažnje vrijedno, jest omiljeno dvoglasno ‘ojkanje’ češće izvedeno nego jednoglasno” (Gavazzi, 1988: 81). Istraživanja Jerka Bezića u Sinjskoj krajini šezdesetih godina također su potvrdila prevlast dvoglasnih nad jednoglasnim oblicima ojkanja (Bezić, 1967-68: 176).

Podatke o ojkanju u izvandinarskim prostorima nalazimo u literaturi u daleko manjoj mjeri, uglavnom tek od tridesetih godina 20. stoljeća. Tako, primjerice, Božidar Širola spominje da je fonografski snimio ojkanje u Borčecu u okolici Zagreba, te u Loparu na otoku Rabu (Širola, 1930: 225), a Milovan Gavazzi 1932. naznačuje da je ojkanje prošireno “u nekim naročitim oblicima i na sjever sve do Save (to naročito kod svadbe - kako je to analogno i u ... dinarskim područjima)” (Gavazzi, 1988: 81). Kasnija etnomuzikološka istraživanja potvrdila su postojanje tog načina pjevanja i u drugim područjima, npr. u Žumberku (Širola, 1942), Baranji (Stepanov, 1958) i na sjeverozapadnim zadarskim otocima (Bezić, 1960). Ostale krajeve Hrvatske kao područja rasprostiranja ojkanja etnomuzikološka literatura do osamdesetih godina ovoga stoljeća uopće ne navodi (usp. *Leksikon...*, 1984: 99-100).

Istražujući glazbenu kulturu u Karlovačkom pokuplju², zabilježila sam 98 napjeva tzv. *samica* ili *rozgalica*, jednoglasnih oblika ojkanja, na koje sam već upozorila u nekoliko kraćih radova (Marošević, 1986, 1986a, 1990, 1992). Dotad objavljeni izvori nude o ojkanju na tom području vrlo malo podataka. Svode se na dva notna zapisa u zbirci *Hrvatske narodne pjesme i plesovi* (1951: br. 42 i 45), te na nekoliko naznaka o tom načinu pjevanja u radovima izvan uže struke. Primjerice, u svom putopisu “Put u Senj” iz 1843. godine Ivan Kukuljević spominje ojkanje mladih graničarskih pastira³, a Ivan Horvatić u napisu o koledanju u Bariloviću pokušava objasniti termin *rozganje*⁴. Nešto podataka dostupno je i iz izvještaja o programima izvedenim na smotrama folkloru koji su objavljeni u časopisu *Seljačka sloga*. Naime, tridesetih godina 20. stoljeća, s početkom organiziranja smotri, na zagrebačkoj se pozornici moglo čuti više primjera *samica* ili *rozgalica* u izvedbi folklornih grupa iz Pokuplja i šire jaskanske okolice⁵. Iz objavljenih prikaza i

² Kao student muzikologije na Muzičkoj akademiji u Zagrebu istraživala sam 1976. i 1977. g. folkloru glazbu dvaju sela na dugoreškom području (vidi Marošević, 1979), a u razdoblju od 1980. do 1983. g. u sklopu šireg proučavanja glazbene kulture Karlovačkog pokuplja obavila sam terenska istraživanja u 16 lokaliteta dugoreške općine. Potonje istraživanje bilo je sastavni dio projekta Instituta za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu (tada Zavoda za istraživanje folkloru). Rezultate tog istraživanja izložila sam u disertaciji (Marošević, 1993).

³ “Na svih stranah vide se mladi pastiri graničarski koji će kasnije štap i svirale zamijeniti puškom i sabljom; sad hode besposleno za plandajućimi stadi od ovaca, i jedini glasni oj jekajući, koj se razliježe po svih bližnjih planinah i svjedoči kakova čvrsta narav vlada u njihovih prsuh.” (Kukuljević, 1965: 119).

⁴ “Rozgati znači, kad pjevač tako reći već iznemogne, pa novom snagom stane pridizati glas kod iste riječi, n. pr. oj-o-o-oj.” (Horvatić, 1893: 153).

⁵ Na smotrama folkloru u Zagrebu *samice* su tih godina izvele grupe iz Male Švarče (1937), Donje Kupčine (1937), Bratine (1938), Belaj-Poljica (1938, 1947), Kupina (1939) i Maletića (1940); (usp. Širola, 1940: 3-14; *Seljačka sloga*, 1935-1940).

kritika smotri saznajemo da su izvedbe *samica* redovito izazivale oduševljenje, ali i čuđenje "da je ova vrst otegnutog pjevanja, koja predstavlja najstariji oblik naše narodne muzike, nekad postojala i na teritoriju gornje Hrvatske" (*Seljačka sloga*, 1937, 6: 144). Tijekom terenskih istraživanja u Karlovačkom pokuplju što ih je 1951. godine organizirao Institut za narodnu umjetnost iz Zagreba, više je istraživača zapisalo tekstove i napjeve *samica*, međutim ta je građa ostala u rukopisu (npr. Karabaić, 1953; Špoljar 1953; Žganec, 1952; Židovec, 1953).

Slično je stanje i s nalazima drugih jednoglasnih oblika ojkanja koji su zabilježeni na širem prostoru središnje i istočne Hrvatske. Zapise takvog načina pjevanja i podatke o njima nalazimo raspršene u raznim, poglavito rukopisnim zbirkama, što je vjerojatno bilo uzrokom da ih se dosad uglavnom zanemarilo u raspravljanju o ojkanju. Međutim, upravo ta građa, kad se usporedno promotri i dovede u odnos s oblicima ojkanja dinarskog područja, na nov način osvjetljava pojedine aspekte ovog načina pjevanja te sugerira ponešto drugačije odgovore na pitanja koja se postavljaju u vezi s tom problematikom. To se u prvom redu odnosi na rasprostranjenost ojkanja, na zastupljenost jednoglasnih oblika ojkanja, njihov odnos spram dvoglasnih oblika u prošlosti i danas, te na porijeklo pojedinih oblika ojkanja izvan užeg dinarskog prostora. Stoga ću u nastavku na primjeru *samica* ili *rozgalica* iz Karlovačkog pokuplja obratiti pažnju naznačenim aspektima i, u okviru mogućnosti koje mi pruža dostupna i dosad pregledana komparativna građa, iznijeti o njima svoje mišljenje.

Samice ili *rozgalice* su kratki i iznimno glasni vokalni glazbeni oblici⁶. Izvode ih pojedinci, katkad se izmjenjujući u pjevanju s drugim pjevačima, tako da se tijekom izvedbe uspostavlja među njima neka vrsta glazbenog dijaloga i razgovora. Bogato ukrašen slog "oj", koji se izvodi u silaznoj melodijskoj liniji na početku svakog od ukupno dva deseteračka stiha *samice*, signal je slušateljima da obrate pažnju pjevaču, odnosno njegovoj poruci koju će nakon tog uzvika izraziti razgovjetno, gotovo recitativno otpjevanim stihom. Napjevi *samica* ili *rozgalica* temelje se na dijatonskim nizovima manjeg opsega (tetrakord ili pentakord, iznimno i heksakord) s različitim rasporedom polustepena. U napjevima se nerijetko javljaju i intervali koji odstupaju od temperiranog sustava dvanaest jednakih polustepena u oktavi.

Glavne prigode za izvođenje *samica* u Karlovačkom pokuplju bile su još u nedavnoj prošlosti paša, žetva i svadba. Potreba ljudi za komunikacijom i kreativnim izražavanjem u tim situacijama se nije mogla ostvariti razgovorom ili zajedničkim grupnim pjevanjem, bilo zbog fizičke (prostorne) udaljenosti članova grupe (paša), težine posla koji se obavljao (žetva), zvučne barijere (svirke i žamora na svadbenoj zabavi), bilo zbog društvenih normi. *Samice* ili *rozgalice*, oblici lapidarnog izražavanja, ujedno i društveno

⁶ U sjevernim predjelima Karlovačkog pokuplja prošireniji je naziv *samica* koji izravno upućuje na solističko izvođenje tog vokalnog oblika. U južnim predjelima češći je naziv *rozgalica* a odnosi se na dulji, melizmima bogat uvod na slogu "oj" ("rozgati" znači "granati se", "dijeliti u grančice").

sankcioniran medij kojim se smjelo izraziti ono što nije bilo poželjno standardnim verbalnim načinom (npr. javna kritika, ismijavanje i ruganje slabostima i manama prisutnih), bile su u tim situacijama idealno sredstvo za uspostavljanje kako verbalne, tako i glazbene komunikacije. Dominantna funkcija pokupskih *samica* bila je dakle verbalna poruka, a najviše su ih izvodile žene, često s ciljem da se istaknu i uključe u društveno događanje (vidi o tome više u: Marošević, 1990. i 1992).

Samice ili *rozgalice* su bile sastavni dio glazbenog života u Karlovačkom pokuplju otprilike do početka sedamdesetih godina ovoga stoljeća kada su relativno naglo nestale uslijed promjena koje je donijela modernizacija i prihvaćanje elemenata urbanog načina života. Mlađa generacija nije ih nikad izvodila. Doživljava ih kao glazbeni anakronizam vlastite sredine i simbol zaostalosti. Premda su posebnost glazbene tradicije Karlovačkog pokuplja, *samice* ili *rozgalice* je proteklih dvadesetak godina na smotrama folklor izvelo tek nekoliko grupa s tog područja⁷. Razlog tome je nepoznavanje *rozganja* u krugu mlađe generacije.

Samice ili *rozgalice* zabilježene su na gotovo cijelom području Karlovačkog pokuplja. Ne nalazimo ih jedino u uskom pojasu uz rijeku Kupu na zapadu dugoreške općine (u Vukovoj Gorici, Prilišću, Bosiljevu i njegovoj okolici), te u selima nastanjenim srpskim stanovništvom. Osim u Karlovačkom pokuplju, *samice* nalazimo u većem broju i sjevernije, u široj okolici Pisarovine i Jastrebarskog. Tridesetih godina redovito su se nalazile na repertoaru ogranaka Seljačke sloge s tog područja (vidi bilješku 5), a potvrđuju ih i neki kasniji izvori (npr. Žganec, 1955: 367-369; Kostelac, 1987: 186-187). Tu su *samice* također bile prvenstveno vezane uz svadbu, jedino se kao glavni izvođači ovdje ističu muškarci. Osim melizama u pretpjevu na slogu "oj", u ovim se *samica* bogato ukrašava svaki slog deseterca, tako da se riječi pjesme teško razaznaju (usp. notne zapise u: Hercigonja, 1954, I: br. 10593; Kostelac, 1987: 186-187). Takav način izvođenja povezan je s funkcijom ovih *samica*, različitom od one koju sam istakla kao dominantnu u njihovu izvođenju u Karlovačkom pokuplju. U pjevanju *samica* u Kupincu i Pisarovini također naizmjenično nastupa više pjevača, ali ne s namjerom da *samicom* upute verbalnu poruku, nego da njome pokažu svoje pjevačke sposobnosti. Tu je *samica* više u funkciji igre i glazbenog nadmetanja negoli verbalnog iskaza.

Oblike jednoglasnog ojkanja istovrsne *samicama* ili *rozgalicama* sporadično nalazimo i u drugim bližim, ali i udaljenijim područjima. Primjerice, u selu Colnarji u Beloj krajini zabilježen je 1961. napjev tzv. *đaćenja* koji su izvodile djevojke pri žetvi stelje (Kumer, 1975: br. 302). Po obliku, silaznoj melodijskoj liniji uvoda na slog "oj", tonskom nizu (g¹ a¹ b¹ c²), silabički izvedenim desetercima u slobodnom ritmu, te funkciji napjeva kojima su žetelice razotkrivale sve što se događalo među mladeži u selu - *đaćenje* je istovjetno

⁷ Na zagrebačkim smotrama folkloru u tom razdoblju izvele su ih samo folklorne grupe iz Draganića-Lazine (1974 i 1988) i Rečice (1973 i 1984); (usp. Programi..., 1975: 35, 70; Program..., 1984: 32; Program..., 1988: 21).

pokupskim *samicama*. U Beloj krajini zabilježeno je još nekoliko napjeva vrlo bliskih *samicama* ili *rozgalicama*, samo što je npr. u svatovskom napjevu iz Dalnjih njiva stih osmerac (Kumer, 1975: br. 111), a u žetelačkim napjevima iz Drašiča melodijski je razveden posljednji slog deseterca, a ne uvodni "oj" (isto: br. 253, 254).

Napjev sličan *samicama* nalazimo i u zbirci narodnih pjesama kočevskih Nijemaca (*Gottscheer Volkslieder...*, 1969: br. 100). Riječ je o baladi, zapisanoj 1907. godine, u kojoj je opjevana ženidba Kraljevića Marka. Napjev ove balade sadrži sve bitne značajke *samica* - dugi uvodni "oj", koji se u silaznoj melodijskoj liniji spušta s najvišeg na temeljni ton dijatonskog niza (g¹ a¹ h¹ c² d²) i prethodi svakom silabički izvedenom stihu desetercu⁸.

Ostali primjeri oblika istovrsnih pokupskim *samicama*, na koje sam naišla u objavljenim i rukopisnim zbirkama, redovito su povezani uz svadbu. Takve su turopoljske *samice* (Žganec, 1950: br. 102; 1974: 124-125), podravski napjevi zapisani u Hlebinama i Koprivničkim Bregima (Žganec, 1962: br. 354-358), pjesme zabilježene na području Slavonije: u Slavonskoj krajini (Kuhač, 1878-1881, IV: br. 1242), u Otoku (Lovretić, 1897: 427), Rokovcima (*Seljačka sloga*, 1937: 199) i u Valpovštini (Stepanov, 1950: br. 8402, 8458; 1954: br. 11079, 11117), te baranjske i bačke *groktalice* (Stepanov, 1958: br. 12, 13; Vujičić, 1959: br. 1, 3). Svi ti napjevi izvode se jednoglasno, temelje se na dijatonskim nizovima manjeg opsega, započinju uvodom na slog "oj", "aj" ili "ej", koji je u nekim primjerima više, a u nekima manje melodijski razveden. Za uvodom slijedi silabički (ili s kraćim melizmima) otpjevan stih deseterac (4,6). Sve su to značajke koje bitno određuju i pokupske *samice* (*rozgalice*), pa se naprosto nameće misao o njihovu zajedničkom porijeklu. Činjenica da se u tekstovima spomenutih napjeva, u kojima, ovisno o kraju, prevladavaju kajkavski i štokavski dijalekti, uvijek nalazi i poneki ikavizam (najčešće je to riječ "divojka"), također govori tome u prilog.

Ovim primjerima mogu se dodati i oni koji nemaju sve gore navedene značajke, već su samo po nekima od njih srodni *samicama*. To su dijatonski jednoglasni ili dvoglasni napjevi na koje se izvode uglavnom deseterci (katkad i osmerci) i u kojima se javlja uzvik "oj", najčešće na početku, a rjeđe u sredini ili na kraju napjeva. Obično u tim napjevima, ako su dvoglasni, drugi glas nije osobito razvijen. On samo podupire prvi zadržavajući se na prvom i drugom stupnju tonskog niza, te na završetku oblikuje s prvim glasom interval čiste kvinte, katkad i male terce ili se stapa s njime u unisonu. Da nema drugog glasa, većina tih napjeva bila bi istovrsna napjevima *samicama*. Takvi napjevi koji sadrže samo neke elemente karakteristične za *samice* ili *rozgalice* Karlovačkog pokuplja, a u kojima se obavezno javlja uzvik "oj" ili "ej", zabilježeni su u Pokuplju, npr. u mjestima Goljak (Žganec, 1952: br. 7597) i Sredičko Levo (Hercigonja, 1954, I: br. 10681), u

⁸ Na srodnost ovog napjeva s epskim pjevanjem u kopненоj planinskoj Dalmaciji, kao i na elemente hrvatske folklorne glazbe u još desetak njemačkih kočevskih napjeva upozorio je Jerko Bezić u prikazu navedene zbirke (Bezić, 1969-70: 194, 196).

okolici Samobora, npr. u Noršić Selu i Otruševcu (Hercigonja, 1954, I: br. 10624, II: br. 10776; Žganec, 1950: br. 278), u Turopolju, npr. u Bukevju (Hercigonja, 1954, I: br. 10629) i Lomnici (*Hrvatske narodne...*, 1951: br. 60), te Slavoniji, npr. u Županji (Hercigonja, 1954, II: br. 10760) i Rakitovici (Ceribašić, 1991: 130, br. 9). Kao prigode izvođenja tih napjeva zapisivači uglavnom navode svadbu, a katkad žetvu i kopaње.

Navedeni zapisi nedvojbeno svjedoče o istom tipu ojkanja koje je postojalo na širem području središnje i istočne Hrvatske. S obzirom na malobrojnost tih zapisa, većinom nastalih tek sredinom ovoga stoljeća, očito je da se taj tip pjevanja u to vrijeme već povukao iz života. Upravo zbog toga veliku važnost dobivaju zapisi jednoglasnih *samica* ili *rozgalica* iz osamdesetih godina. *Samice* su, naime, oblik jednoglasnog ojkanja kakvo se u 20. stoljeću već rijetko susreće u dinarskom području. U ovostoljetnim izvorima, od Dobroničeve rasprave (1915) pa nadalje, navodi se da u kopnenom dalmatinskom zaleđu i u Lici prevladavaju dvoglasni oblici sa sekundnim završecima, a da su primjeri jednoglasnog ojkanja gotovo iznimni. S druge strane, stariji izvori - od opisa morlačkog ojkanja Alberta Fortisa iz 18. stoljeća (Fortis, 1984: 60) pa do studije Ludvika Kube o narodnoj glazbi u Dalmaciji (1898-1899) - navode i jednoglasno ojkanje a da ne ističu kako je riječ o rijetkoj pojavi⁹. Dapače, u Fortisovu opisu¹⁰, kao i u prikazima ojkanja iz 19. stoljeća koje navodi Dobronić u svojoj studiji (1915: 8-9), uopće se ne spominje dvoglasno, nego samo jednoglasno ojkanje¹¹. Takvi podaci navode na zaključak o prevlasti jednoglasnog ojkanja i u dinarskom području tijekom 18. i 19. stoljeća, a bacaju i tračak sumnje u postojanje dvoglasnih oblika ojkanja u to vrijeme uopće. Naravno, oni ne

⁹ U klasifikaciji seoskih (morlačkih) napjeva L. Kuba je svrstao solističke oblike ojkanja čak u zasebnu skupinu koju je nazvao "koloraturno pjevanje", što dovoljno govori o dobroj zastupljenosti jednoglasnih oblika ojkanja u dalmatinskom zaleđu krajem 19. stoljeća. Unutar te grupe navodi "samopjev putnikâ, t. zv. putniško pjevanje", kakvo je čuo i od osamljenih radnika i jahača (Kuba, 1898: 3, 5), te napominje da je jednoglasno "koloraturno pjevanje" često u obrednim pjesmama, na osnovi čega zaključuje da je ono i najstarije, a kao ilustraciju donosi zapise dvaju svatovskih napjeva (Kuba, 1899: 8-9, 17).

¹⁰ "Putujući po pustim planinama, Morlak pjeva, osobito noću, o starim djelima slavenskih velikaša i kraljeva ili o kakvu tragičnom događanju. Ako se dogodi da po bilu susjednoga brijega stupa drugi putnik, on ponavlja stih što ga onaj prvi zapjeva i to se naizmjenično pjevanje nastavlja sve dok udaljenost ne razdvoji ti dva glasa. Dugačak usklik, to jest jedno oh! barbarski izvijeno, uvijek prethodi stihu; riječi od kojih je sastavljen stih izgovaraju se brzo, gotovo bez ikakva izvijanja glasom, koje se zatim u cijelosti čuva za posljednji slog i završava se produženim usklikom u obliku treperenja što se podiže s izdisajem." (Fortis, 1984: 60). Fortisov opis naizmjeničnog pjevanja dvaju putnika neodoljivo podsjeća na izvođenje pokupskih *samica* ili *rozgalica* na otvorenom. Svrha izvođenja je ista - potreba za komunikacijom.

¹¹ Npr. opis Franza Pettera (vjerojatno iz 1857) svjedoči o solističkom ojkanju: "Obično pjevanje dalmatinskoga gorštaka ... doima se Nijemca nekako tužno i melankolično ... Onduliranje i tremoliranje dalmatinskih zagoraca pričini mi se kao pjesma boli pustinjškoga *samotnika*, a i sama je priroda u tim gorama više turobna nego radosna." (cit. prema: Dobronić, 1915: 8; podvukla G.M).

Heinrich Noë u *Dalmatien und seine Inselwelt, nebst Wanderungen durch die Schwarzen Berge* (1870: 209-210) navodi: "Morlakovo je pjevanje nešto čisto zasebno. Predočite si čovjeka ... koji, dok mu nestane sape, iz punih grudi izvija glas, a pri tom dlanom udara po grkljanu dajući neki tremolando, što se ne da opisati. O . . . o . . . o . . . ! i t. d. bez kraja i konca." (cit. prema: Dobronić, 1915: 8).

Dobronić ne navodi godine izdanja citirane literature, te sam ih navela prema "Kronološkoj bibliografiji njemačkih i austrijskih putopisa po Dalmaciji" (*Njemački putopisi...*, 1989:315-329).

dovode u pitanje istovremeno postojanje drugih oblika dvoglasnog pjevanja, pogotovo u drugim područjima Hrvatske¹². Iz navedenih podataka naslućuje se, međutim, da se praksa dvoglasnog ojkanja (a možda i dvoglasnog pjevanja uopće) u to vrijeme još uvijek nije ustalila u dinarskim prostorima¹³.

Ovu slutnju podupiru i nalazi ojkanja u središnjoj i istočnoj Hrvatskoj. Već sam ranije istakla da su u tim područjima zabilježeni uglavnom jednoglasni primjeri ojkanja. Rjeđi dvoglasni oblici u većini se slučajeva također razlikuju (najviše po kadencama) od dinarskog ojkanja sa sekundnim završecima. Ako su, kao što se u većini slučajeva pretpostavlja, oblici ojkanja unijeti u ove prostore seobama stanovništva iz dinarskih krajeva tijekom 16. i 17. stoljeća, tada je opravdano pretpostaviti da je ojkanje i u vrijeme selidbi bilo pretežno jednoglasno, a da se tek kasnije učvrstila praksa njegova dvoglasnog izvođenja. Ovoj pretpostavci idu u prilog i neki podaci koje sam usputno zamijetila baveći se drugim problemima, npr. zapažanje Tihomira Vujičića da neka bunjevačka sela u Mađarskoj ni u 20. stoljeću ne poznaju višeglasnost (Vujičić, 1959: 96). Teško je pretpostaviti da su se prvotno dvoglasni oblici počeli vremenom u novoj sredini izvoditi jednoglasno. Logičnija je pretpostavka o obratnom slijedu. Nju podupire i redosljed kojim kroz povijest nalazimo podatke o dinarskom ojkanju - od Fortisova opisa iz druge polovice 18. stoljeća u kojem se nigdje ne spominje dvoglasno izvođenje, preko Kubina svjedočanstva s kraja 19. stoljeća o podjednako zastupljenosti jednoglasnih i dvoglasnih oblika ojkanja, do Dobroničeve tvrdnje iz 1915. o prevlasti prakse dvoglasnog izvođenja.

Drugo pitanje koje se nameće kad se raspravlja o oblicima ojkanja u središnjoj i istočnoj Hrvatskoj jest pitanje njihova porijekla. Da li su pojave ojkanja u tim područjima

¹² Prema Hektorovićevoj svjedočanstvu, hvarski ribari Paskoj i Nikola pjevali su dvoglasno već sredinom 16. stoljeća. U svom *Ribanju i Ribarskom prigovaranju* (1568), uz zapis gradske pučke *pisne* "I kliče devojka" navodi da su je "obadva zajedno pripivali" ... "jedan niže daržeć, drugi više pojuć" (Hektorović, 1968: 192; usp. Bezić, 1969: 85-86; 1970: 220-221).

¹³ Tome u prilog ide i Hektorovićevo napomena o načinu na koji su hvarski ribari izvodili *bugarščice*. Za razliku od dvoglasnog "pripivanja" gradske *pisne*, *bugarščice* su "bugarili" "svaki po sebi", dakle jednoglasno (solistički). Izvodili su ih "sarbskim načinom", što upućuje da je vjerojatno riječ o napjevu koji je unijet u srednju Dalmaciju seobama stanovništva iz kopnenog zaleđa (usp. Bezić, 1969: 85), te potvrđuje jednoglasje u glazbenoj praksi dinarskih prostora. I druge pjesme - *zdravice (počasnice)* - hvarski su ribari pjevali Hektoroviću jednoglasno (solistički); (usp. Hektorović, 1968: 179).

Povezano s ovim, napominjem da se u literaturi u kojoj se dotiče pitanje nastanka dvoglasja u našim krajevima (npr. Širola, 1930: 219-221) ne određuje pobliže vrijeme kada se ono pojavljuje, što je razumljivo s obzirom na nedostatak izvora. Međutim, u razmatranju tog problema ne luči se dvoglasje vokalno-instrumentalnih glazbenih oblika (kao što je npr. solističko pjevanje uz gusle) od dvoglasnih vokalnih oblika. Stoga tvrdnje poput one da se u sekundnom dvoglasju s heterofonim značajkama sačuvao "trag najdavnije muzičke prakse" (isto: 220) navode na mišljenje kako takvo dvoglasje odavno postoji i u čisto vokalnim oblicima, barem od vremena kada su zabilježeni počeci srednjovjekovnog dvoglasja u Europi (9/10. st), ako ne i ranije. Takvo dvoglasje, koje je, osim u dinarskom području, prošireno na širim prostorima Balkana te u drugim bližim i udaljenijim područjima, npr. na grčkim otocima, u Kavkazu, Afganistanu, Nepal, Asamu i indonezijskom arhipelagu (usp. Messner, 1978: 32), etnomuzikolozi smatraju vrlo starom tradicijom premda o njemu nema potvrda prije kraja 15. stoljeća. Najstarije svjedočanstvo o njemu je opis ambrozijanskog pjevanja u Lombardiji u napisu *Practica Musica* Franchina Gaforija iz 1496. (usp. Messner, 1980: 228). Hektorovićev navod o jednoglasnom bugarenju u 16. st, te podaci iz 18. i 19. stoljeća koji potvrđuju samo jednoglasno ojkanje sugeriraju i drugačije zaključke o vremenu nastanka dvoglasnog pjevanja u dinarskom području.

uvijek posljedice selidbi dinarskog stanovništva u 16. i 17. stoljeću ili je ono negdje postojalo i prije tih migracija? U većini slučajeva, pogotovo kad se raspoloženi podacima koji potvrđuju veća doseljenja, vrlo je vjerojatno da su ti oblici unijeti s novim stanovništvom koje je doselilo iz kopnene Dalmacije ili planinske Bosne. Takav je slučaj npr. s baranjskim i bačkim *grokalicama* ili s napjevima *junački* ili *kolarski glas* iz Žumberka (usp. Stepanov, 1958: 223, Širola, 1942: 95-97). Slično se mogu objasniti i svadbeni napjevi s uvodnim "oj" koje je Žganec zapisao u Podravini (Žganec, 1962: br. 354-358), kao i neki drugi elementi u folklornoj tradiciji tog područja, npr. koreografska struktura ("šestodijelni plesni obrazac") Vuzmenog kola (usp. Ivančan, 1963: 33-34, 39).

Za *samice* ili *rozgalice* Karlovačkog pokuplja, koje je u to doba također bilo migracijsko područje, vrlo bi se lako moglo primijeniti isto tumačenje. Pokazalo se, međutim, da se taj tip pjevanja ne izvodi upravo u onim mjestima za koja postoje izričite potvrde o doseljavanju većeg broja stanovnika - u Vukovoj Gorici, Prilišću, Bosiljevu i okolnim selima, te među srpskim stanovništvom u jugoistočnom dijelu Karlovačkog pokuplja. Prema podacima o doseljavanju u 16. i 17. stoljeću, u Vukovu Goricu i Prilišće doselilo je čakavsko stanovništvo iz Bosne, u Bosiljevo i okolna sela veći broj stanovnika iz šire okolice Modruša i Like, a pravoslavni Vlasi naseljeni su na područje Korduna i jugoistočnog dijela Karlovačkog pokuplja (usp. Lopašić, 1895: 33, 71-72; Strohal, 1935: 129, 133-134; 1936: 91-92, 105).

S druge strane, *samice* nalazimo u velikom broju sela na cijelom području Karlovačkog pokuplja, te sjevernije u široj okolici Pisarovine i Jastrebarskog. Među mjestima u kojima se izvode dosta je onih za koje se u izvorima navodi da su starosjedilačka, odnosno za koja nisu zabilježena veća migracijska kretanja. Takva su primjerice sela na potezu od Prilišća do Stativa, za koja ne postoje podaci o doseljavanjima (Strohal, 1935: 68-72, 108-111), te ozaljski kraj u koji su kao u mirnije, dakle, neiseljeno područje, došle plemićke obitelji iz Like, Psunja i drugih krajeva koje su okupirali Turci (Vajdić, 1976: 72).

Sve to govori u prilog tezi da su *samice* postojale ovdje i prije migracija, odnosno da nisu unijete selidbama dinarskog stanovništva u 16. i 17. stoljeću. Takav nalaz pridonosi donekle i osvjetljavanju stanja kulturnih areala u prošlosti. Naime, *samice* ili *rozgalice* su oblik ojkanja, načina pjevanja koje se smatra karakterističnim za dinarsko kulturno ozračje, granice kojega, ustanovljene prema drugim elementima tradicijske kulture, dopiru na sjever do rijeke Kupe i Save (Gavazzi, 1978a: 190; Ivančan, 1964-65: 25). Koncentrirani nalazi *samica* u Karlovačkom pokuplju i Jaskanskom prigorju uglavnom se poklapaju s tim granicama, pomičući ih malo dalje u pravcu sjeverozapada, te potvrđuju prisutnost dinarskih elemenata na ovom prostoru i prije 16. stoljeća.

LITERATURA I IZVORI

Bezić, Jerko: Neki oblici starinskog otegnutog dvoglasnog pjevanja na sjeverozapadnim zadarskim otocima, u: ur. Zmaga Kumer, *Rad kongresa folklorista Jugoslavije, VI. - Bled, 1959*, Savez udruženja folklorista Jugoslavije, Ljubljana, 1960, str. 295-302.

***: Muzički folklor Sinjske krajine, *Narodna umjetnost* 5-6, Zagreb, 1967-68, str. 174-275.

***: Kakve je napjeve Hektorović priložio svom "Ribanju i ribarskom prigovaranju"?, *Arti Musices* 1, Zagreb, 1969, str. 75-90.

***: Gotscheer Volkslieder, Band I. Volksballaden..., [prikaz zbirke], *Narodna umjetnost* 7, Zagreb, 1969-70, str. 193-196.

***: Etnomuzikološki osvrt na napjeve iz Hektorovićeva "Ribanja", *Zvuk* 104-105, Sarajevo, 1970, str. 218-222.

Ceribašić, Naila: Svadbene obredne i običajne pjesme u Rakitovici (Slavonska Podravina), *Narodna umjetnost* 28, Zagreb, 1991, str. 87-141.

Dobronić, Antun: "Ojkanje". Prilog za proučavanje geneze naše pučke popijevke, *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena* 20(1), Zagreb, 1915, str. 1-25.

Fortis, Alberto: *Put po Dalmaciji*, priredio Josip Bratulić, Globus, Zagreb, 1984.

Gavazzi, Milovan: Areali tradicijske kulture jugoistočne Evrope, u: *Vrela i sudbine narodnih tradicija*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1978, str. 184-194.

***: Pregled karakteristika pučke muzike južnih Slavena, u: *Izabrani radovi s područja glazbe (1919-1976)*, Kulturno prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb, 1988, str. 80-103.

Gotscheer Volkslieder : Volksballaden, Bd. 1, herausgegeben von R. W. Brednich und W. Suppan, B. Schott-s Söhne, Mainz, 1969.

Hektorović, Petar: *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, u: priredio Marin Franičević, *Pet stoljeća hrvatske književnosti: Hanibal Lucić. Petar Hektorović*, knj. 7, Zora - Matica hrvatska, Zagreb, 1968, str. 173-221.

Hercigonja, Nikola: *Hrvatske narodne popijevke*, I-II, IEF rkp. 170N i 171N, Zagreb, 1954, (građa sakupljena na smotrama hrvatske seljačke kulture od 1938. do 1940).

Horvatić, Ivan: Kolende: Kolenda što se o Božiću pjeva, *Vienac* 25(10), Zagreb, 1893, str. 153-154.

Hrvatske narodne pjesme i plesovi, I, ur. Vinko Žganec i Nada Sremec, Seljačka sloga, Zagreb, 1951.

Ivančan, Ivan: *Narodni plesovi Hrvatske*, 2, Savez muzičkih društava Hrvatske, Zagreb, 1963.

***: Geografska podjela narodnih plesova u Jugoslaviji, *Narodna umjetnost* 3, Zagreb, 1964-65, str. 17-38.

Karabaić, Nedjeljko: *53 narodne popijevke iz kotara Karlovac*, IEF rkp. 145N, Zagreb, 1953, (građa sakupljena 1951).

Kostelac, Branko: *Narodni plesovi i pjesme Jaskanskog prigorja i Polja*, Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb, 1987.

Kuba, Ludvík: *Narodna glazbena umjetnost u Dalmaciji, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena* 3(1-2) i 4(1-2), Zagreb, 1898-1899, str. 1-16, 167-182 i 1-33, 161-183.

Kuhač, Franjo Ksaver: *Južno-slovenske narodne popievke*, I-IV, vlastita naklada, Zagreb, 1878-1881.

Kukuljević, Ivan: Put u Senj, u: priredio J. Ravlić, *Pet stoljeća hrvatske književnosti: Hrvatski narodni preporod II*, knj. 29, Matica hrvatska - Zora, Zagreb, 1965, str. 118-121.

Kumer, Zmaga: *Pesem slovenske dežele*, Založba obzorja Maribor, Maribor, 1975. *Leksikon jugoslavenske muzike*, knj. 2, Jugoslavenski leksikografski zavod "Miroslav Krleža", Zagreb, 1984.

Lopašić, Radoslav: *Oko Kupe i Korane: Mjestopisne i povjesne crtice*, Matica hrvatska, Zagreb, 1895.

Lovretić, Josip: Otok. Narodni život i običaji, *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena* 2, Zagreb, 1897, str. 91-459.

Marošević, Grozdana: *Vokalna folklorna glazba selâ Kejići i Brijest općine Duga Resa*, diplomski rad iz etnomuzikologije na Muzikološkom odjelu Muzičke akademije u Zagrebu, IEF rkp. 989, Zagreb, 1979, (građa sakupljena 1976-77).

***: Kontinuitet i promjene u glazbenom repertoaru u svadbenim običajima Karlovačkog Pokuplja, u: ur. Cvetanka Organdžieva, *Zbornik na XXXI kongres na Sojuzot na združenijata na folkloristite na Jugoslavija - Radoviš*, 1984, Skopje, 1986, str. 345-349.

***: Zapisi folklorne glazbe s područja Karlovačkog Pokuplja, *Etnološka tribina* 9, Zagreb, 1986a, str. 137-148.

***: "Samice" ili "rozgalice" - oblici pjevanih poruka, u: ur. Tomislav Đurić, *Rad XXXVII. kongresa Saveza udruženja folklorista Jugoslavije - Plitvička Jezera 1990*, Zagreb, 1990, str. 50-54.

***: Culture as a Determinant of Folk-Singing Style : Group and Solo Singing in the Karlovačko Pokuplje Region, *International Review of the Aesthetics and Sociology of Music* 23(2), Zagreb 1992, 207-221.

***: *Izvedba kao odrednica folklornosti glazbe : Etnomuzikološko istraživanje u Karlovačkom pokuplju*, disertacija obranjena na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, IEF rkp. 1429, Zagreb, 1993.

Messner, Gerald Florian: Auf den Spuren uralter südosteuropäischer Volksmehrstimmigkeit in der Lombardei des ausgehenden Mittelalters und der Renaissance, *Musica Antiqua*, Bydgoszcz, 1978, str. 31-46.

***: *Die Schwebungsdiaphonie in Bistrica : Untersuchungen der mehrstimmigen Liedformen eines mittelwestbulgarischen Dorfes*, u: ur. Othmar Wessely, *Wiener Veröffentlichungen zur Musikwissenschaft*, Bd. 12, Verlegt bei Hans Schneider, Tutzing, 1980.

Njemački putopisi po Dalmaciji, priredio i s njemačkog preveo Ivan Pederin, Logos, Split, 1989.

Program XIX Međunarodne smotre folklor, u: ur. Stjepan Sremac, *XIX Međunarodna smotra folklor, Biblioteka Smotre folklor*, Arto, Zagreb, 1984, str. 13-46.

Program XXIII. Međunarodne smotre folklor, u: ur. Manda Svirac, *XXIII. Međunarodna smotra folklor, Biblioteka Međunarodne smotre folklor*, Arto, Zagreb, 1988, str.15-34.

Programi Međunarodne smotre folklor, Zagreb, 1966-1975, u: ur. Mirjana Jakelić, *Međunarodna smotra folklor, Zagreb, 1966-1975, Biblioteka Smotre folklor*, Arto, Zagreb, 1975, str. 5-159.

Seljačka sloga : Glasilo Seljačke sloge, Zagreb, 1936-41, 1945-55.

Stepanov, Stjepan: *Narodne popijevke iz Valpovštine i Podravine*, ONŽO NZ 29 b; IEF rkp. 136N, Zagreb, 1950.

***: *Narodne popijevke iz Valpovštine (Slavonija)*, IEF rkp. 176N, Zagreb, 1954.

***: Muzički folklor Baranje, *Osječki zbornik 6*, Osijek, 1958, str. 219-239.

Strohal, Rudolf: *Uz Lujzinsku cestu*, naklada pisca, Zagreb, 1935.

***: Karlovački kotar od XV. do XIX. vijeka, *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena 30(2)*, Zagreb, 1936, str. 65-144.

Širola, Božidar: Problemi našega muzičkog folklor, *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena 27(2)*, Zagreb, 1930, str. 193-231.

***: Smotre hrvatske seljačke kulture s osobitim obzirom na njihovo značenje za napredak hrvatske muzikologije, *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena 32(2)*, Zagreb, 1940, str. 1-44.

***: Žumberačke narodne popijevke, *Etnografska istraživanja i građa 4*, Zagreb, 1942, 91-118.

Špoljar, Zlatko: *23 narodne pjesme iz okolice Karlovca*, IEF rkp. 113N, Zagreb, 1953, (građa sakupljena 1951).

Vajdić, Martin: Po dragome kraju : Ozaljsko područje, *Kaj 9(9-11)*, Zagreb, 1976, str. 47-99.

Vujičić, Tihomir: Narodne pesme i igre jugoslovenskih manjina u Mađarskoj, u: ur. V. Žganec, *Rad kongresa folklorista Jugoslavije u Varaždinu 1957*, Savez udruženja folklorista Jugoslavije, Zagreb, 1959, str. 95-101.

Žganec, Vinko: *Hrvatske narodne pjesme kajkavske*, uredio i komentirao V. Žganec, Matica Hrvatska, Zagreb, 1950.

***: *22 popijevke iz kotara Karlovac*, IEF rkp. 125N, Zagreb, 1952, (građa sakupljena 1951).

***: Istraživanje muzičkog folklora u Pokuplju, *Ljetopis JAZU za god. 1953.*, 60, Zagreb, 1955, str. 367-369.

***: *Hrvatske narodne popijevke iz Koprivnice i okoline*, JAZU, Zagreb, 1962.

***: S jednog izleta po Turopolju sa studentima Muzičke akademije, *Kaj* 7(5-6), Zagreb, 1974, str. 122-128.

Židovec, Franjo: *46 narodnih pjesama iz okolice Karlovca (36 napjeva)*, IEF rkp. 116N, Zagreb, 1953, (građa sakupljena 1951).

OJKANJE OUTSIDE OF THE DINARIC REGION IN CROATIA

Summary

Croatian 20th century ethnomusicological literature deals mainly with two-part *ojkanje* of the Dinaric region, which is regarded as the prototype of this style of singing in Croatia. On the basis of field research in the Karlovačko Pokuplje region, historical data and notations of *ojkanje* singing in published and manuscript sources, the writer considers the phenomenon and origin of one-part (solo) *ojkanje* outside of the Dinaric region. The article takes a different standpoint towards the dissemination of *ojkanje* in Croatia and draws attention to the predominance also of one-part (solo) forms of *ojkanje* in the past in the Dinaric areas.